

Т. П. БОГДАН,
доктор економічних наук,
головний науковий співробітник, завсектором
Сектор міжнародних фінансових досліджень

ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"
(Київ)

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ І СПРЯМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Визначено спільні і відмінні риси "плану Маршалла" для повоєнної Європи та пакету зовнішньої допомоги для України у 2014–2015 рр. Розкрито інвестиційні механізми "плану Маршалла", вивчення яких є дуже важливим у контексті відбудови економіки України і модернізації її виробничої бази. Обґрунтовано ключові принципи формування і використання Україною зовнішньої фінансової допомоги щодо кредитної та грантової форм підтримки, оцінки потреб у фінансових ресурсах і врахування зовнішніх ефектів для міжнародної спільноти, заснування місій з підвищення продуктивності в ключових галузях і започаткування програми пільгового кредитування модернізації основних фондів на великих і середніх підприємствах України за підтримки західних кредиторів.

T. P. BOGDAN,
Doctor of Econ. Sci.,
Principal Sci. Researcher, Head of the Sector
Sector of International Financial Studies,

Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
(Kyiv)

BASIC PRINCIPLES OF FORMATION AND DIRECTIONS OF THE INTERNATIONAL FINANCIAL AID FOR UKRAINE

The common and different features of the Marshall plan for the post-war Europe and the external aid package for Ukraine in 2014–2015 are determined. The investment mechanisms of the Marshall plan, whose study is very important in the context of the recovery of Ukraine's economy and the modernization of its production base, are clarified. The author substantiates the key principles of formation and use of the external financial aid by Ukraine as for the credit and grant forms of a support, the estimate of needs in financial resources in Ukraine, the account for external effects for the international community, and the establishment of missions for increasing the productivity in key branches and starting the program of preferential crediting for the modernization of fixed assets on large and medium enterprises of Ukraine under the backing of west creditors.

За результатами зустрічі на високому рівні в Брюсселі 8 липня 2014 р. керівні органи ЄС, уряди країн-членів і міжнародні організації оголосили, що світове співтовариство має намір підтримувати Україну на шляху економічної та політичної стабілізації і реформ, а також політичної асоціації та економічної інтеграції в ЄС. Така зустріч стала логічним продовженням зусиль Європейської комісії щодо створення механізму координації дій донорів, спрямованих на економічну і фінансову стабілізацію в Україні, проведення економічних і політичних реформ.

З ініціативи Європейської комісії механізм координації дій донорів матиме форму міжнародної платформи з місцем розташування в Києві. Її учасники проводитимуть

Богдан Тетяна Петрівна (Bogdan Tetyana Petrivna) – e-mail: tetiana.bogdan@gmail.com.

регулярні зустрічі для узгодження власних заходів і врахування у своїй діяльності нових проблем і потреб України. Механізм координації є відкритим для держав – членів ЄС, МВФ, Світового банку, ЄБРР, ЄІБ та заінтересованих “третіх” сторін. Група підтримки України в рамках Європейської комісії відіграватиме ключову роль у налагодженні взаємодії та співробітництва штаб-квартир відповідних установ-донорів з метою гарантування максимального ступеня узгодженості та ефективності зусиль світового співтовариства*.

Лідери країн “Великої сімки” на зустрічі в Брюсселі 5 червня 2014 р. висловили підтримку створенню міжнародної платформи з координації дій донорів, яка має забезпечити ефективне надання економічної допомоги Україні. На зазначеній зустрічі основні її учасники визнали, що у процесі економічної стабілізації та переходу України до інклюзивного і сталого економічного зростання важливу роль має відігравати приватний сектор (включаючи банки). Європейська комісія висловила готовність скликати Інвестиційний форум високого рівня, який має зібрати велику кількість приватних і державних установ, включаючи МФО та українські структури, для вивчення інвестиційних можливостей і потенціалу співробітництва в Україні.

Від офіційних кредиторів і донорів очікувалося надходження нетто-фінансування в сумі близько 12,8 млрд. дол. до кінця 2014 р. Зокрема, відповідно до програми співробітництва з МВФ Україні мало бути виділено майже 7,4 млрд. дол. валового фінансування, що забезпечить чисте фінансування обсягом 3,7 млрд. дол. Від Світового банку у 2014 р. Україна мала отримати 3,5 млрд. дол. на розвиток і реформування фінансового сектору, системи соціального захисту населення і охорони здоров’я, а також на фінансування інвестиційних проектів у державному і приватному секторах економіки (в тому числі реконструкцію енергетичної системи). Від ЄС очікувалося надходження 2 млрд. дол. у формі грантів і кредитів на виконання щорічного плану дій Україна – ЄС, макрофінансової допомоги, внесків Інвестиційного фонду політики сусідства тощо. ЄБРР і ЄІБ зобов’язалися у підприємницькому секторі України профінансувати інвестиційних проектів на загальну суму 1,23 млрд. дол. Від уряду Японії Україна мала отримати близько 1,5 млрд. дол., в основному, у формі інвестиційних кредитів. Підтримка уряду США мала вид гарантій за іноземними облігаціями Уряду України, випущеними під 2% річних на суму 1 млрд. дол. Канада зобов’язалася надати Україні 220 млн. дол. фінансової допомоги. Проекти технічної та гуманітарної допомоги від урядів США, Польщі, Чехії, Угорщини, Швейцарії мали забезпечити надходження близько 160 млн. дол.

Уряд України, за підтримки експертного товариства і вчених, підготував “План відбудови економіки України на 2014–2016 роки”, який включає пріоритети економічної стабілізації та відновлення розвитку, а також оцінку фінансових потреб України для проведення постконфліктної реконструкції. Даний план має стати основою для залучення зовнішньої фінансової допомоги.

Проводячи історичні паралелі, згадаємо аналог названого плану дій – Програму відновлення європейської економіки, яка реалізувалася 16 європейськими країнами в рамках “плану Маршалла” (1948–1951 рр.) – допомогу США для післявоєнної відбудови економіки Європи. Загальна сума асигнувань, за “планом Маршалла”, з квітня 1948 р. по грудень 1951 р. склала майже 13 млрд. дол. (близько 130 млрд. дол. у цінах 2013 р.), причому основна частина припадала на Великобританію (2,8 млрд. дол. у цінах 1948–1951 рр.), Францію (2,5 млрд. дол.), Італію (1,3 млрд. дол.), Західну Німеччину (1,3 млрд. дол.), Нідерланди (1 млрд. дол.).

В умовах зруйнованої виробничої бази післявоєнної Європи, а також виснаженості валютних резервів доларові надходження, за “планом Маршалла”, використовувалися переважно для здійснення імпорتنих закупівель, головним чином, із США.

Згідно з “планом Маршалла” європейські країни отримували 4 види допомоги:

1) продукти харчування, паливо і добрива. Метою надання такої допомоги було зменшення людських страждань, пов’язаних з голодом і холодом. *Метод фінансування:* надан-

* European Commission. HIGH LEVEL MEETING ON UKRAINE: COORDINATING AND IMPLEMENTING THE INTERNATIONAL SUPPORT [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-469_en.htm.

ня грантової допомоги урядам для фінансування імпорту відповідних продуктів. Надходження у національних валютах від продажу імпортованих товарів у країнах — реципієнтах американської допомоги використовувалися для покриття дефіциту бюджету або виробничого інвестування;

2) промислове устаткування і обладнання. Цільове спрямування — відновлення і модернізація виробничої бази. *Метод фінансування:* постачання всіх видів обладнання (крім сільськогосподарського і для вугільної промисловості) відбувалося за рахунок позик Міжнародного банку, який контролював ефективність і окупність інвестиційних проектів;

3) сировина, матеріали і обладнання для сільського господарства. Мета надання цього виду допомоги полягала у відновленні виробничого процесу, яке не може фінансуватися на позичковій основі. *Метод фінансування:* закупівлі сировини і матеріалів фінансувалися через Державний експортно-імпортний банк США, спочатку на грантовій основі, потім — на комерційній. Надходження у національних валютах від продажу імпортованих товарів частково направлялися на трастовий рахунок у центральному банку, яким розпоряджався уряд США;

4) доларові ресурси для поповнення міжнародних резервів і стабілізації національних валют країн Західної Європи.

У Європі пріоритетними для вкладення капіталу були галузі, розвиток яких знижував економічну залежність Європи від США. Особлива увага приділялася "доларозберігаючим" і "долароприбутковим" сферам, тобто імпортозаміщуючим й експортним галузям. За роки впровадження "плану Маршалла" європейські країни значно збільшили обсяг внутрішнього виробництва та зменшили попит на американську продукцію.

Важливою складовою "плану Маршалла" була підтримка приватних підприємств. Країни-реципієнти здебільшого самостійно обирали пріоритетні галузі для підтримки, а отримувачами коштів у багатьох випадках виступали конкретні підприємці, які безпосередньо реалізовували інвестиційні проекти і мали можливість за рахунок пільгових кредитів закуповувати необхідне обладнання і технології, а також за рахунок коштів технічної допомоги знайомитися з досвідом і знаннями американських фахівців.

Вагомим компонентом "плану Маршалла" було надання технічної допомоги підприємцям і промисловцям країн Західної Європи, націленої на опанування передового досвіду організації виробництва, управління і збуту продукції (включаючи безпосередньо виробничий процес) від американських компаній [1].

Дезорганізація економічного устрою і неадекватна економічна політика визнавалися Адміністрацією США такими саме вагомими факторами гальмування Європи, як і фізичні руйнування, тому проблеми зміни економічного середовища для здійснення підприємницької і виробничої діяльності займали чільне місце в рамках "плану Маршалла". Метою Програми відновлення європейської економіки було визначено становлення таких інститутів у внутрішньому економічному житті і міжнародних відносинах, які трансформують відновлення економіки у стійкий процес, що підтримується працею і зусиллями окремих індивідів. Основними засобами досягнення цієї мети стали:

- усунення адміністративних бар'єрів та інструментів контролю на ринках факторів виробництва і продуктів Західної Європи;
- зниження торгових бар'єрів для поживлення зовнішньої торгівлі;
- досягнення фінансової стабільності шляхом збалансування бюджетів, подолання інфляції та стабілізації обмінних курсів.

"План Маршалла" для Західної Європи став у новітній історії прикладом найуспішнішої зовнішньої підтримки розвитку економіки і соціальної сфери країн, постраждалих від воєнних дій. За час реалізації "плану Маршалла" ВВП європейських країн-учасниць збільшився на 15–25%. Завдяки йому в Західній Європі було встановлено фінансову стабільність, істотно збільшено обсяги зовнішньої торгівлі, а також відновлено сільськогосподарське і промислове виробництво.

Водночас слід зазначити, що зовнішня допомога щодо відновлення Західної Європи відіграла доповнювальну, а не основоположну роль. Так, у Доповіді Президентського

комітету зовнішньої допомоги (1947 р.) зазначалося: “Ми віримо в те, що майбутнє Західної Європи — в її руках. Ніякий обсяг зовнішньої допомоги, навіть і дуже щедрої, не зможе сам по собі відновити здоров’я економік 16 країн. Успіх будь-якої програми допомоги в кінцевому підсумку залежить від інтенсивності роботи та інтелектуальних зусиль урядів і народів Європи. Зовнішня допомога повинна розглядатися не як засіб підтримки Європи, а як іскра, яка запускає двигун” *.

Даний прецедент — відновлення Західної Європи після закінчення Другої світової війни — не вдалося повторити в останні десятиріччя, незважаючи на те, що донори брали активну участь у численних програмах післявоєнного відновлення економік різних країн. За цей період міжнародне співтовариство активно напрацьовувало нові інструменти та методи постконфліктної реконструкції. Зокрема, у 1997 р. Світовий банк створив Блок із запобігання воєнним конфліктам та реконструкції, а також Післявоєнний фонд. Для вирішення проблем постконфліктних країн було розроблено спеціальний кредитний інструмент — екстрені позики та кредити на відновлення (Bank Emergency Recovery Loans and Credits — ERL/Cs). Призначення цього інструменту полягає у відновленні активів і продуктивності після надзвичайних ситуацій (війни, громадянських заворушень, стихійних лих), що спричинили серйозні руйнування економіки. Серед країн, які отримали зазначені кредити, — Сальвадор, Гаїті, Ліван, Мозамбік, Нікарагуа, Руанда, Шрі-Ланка, Судан і Уганда. У 18 країнах, які пережили збройні конфлікти протягом 1985–2005 рр., Світовий банк реалізував 157 проектів післявоєнної реконструкції в обсягу понад 6,2 млрд. дол. **.

У 2001 р. в рамках Програми розвитку ООН було засновано Бюро із запобігання кризам і відновлення економіки, завданням якого є підвищення якості життя людей, які стали жертвами стихійного лиха або воєнного конфлікту. ООН у 2005 р. створила Комісію з відновлення миру та Фонд з підтримки миру з метою об’єднання і поліпшення координації між усіма учасниками відбудови постраждалих від збройних конфліктів країн.

Світове співтовариство формувало також післявоєнні трастові фонди або грантові фонди на цілі розвитку в тих країнах, де важко було запустити традиційні схеми кредитування. Такі трастові фонди відігравали ключову роль у країнах, щодо яких було прийнято рішення про необхідність переважно грантової, а не кредитної, форми підтримки. Боснія і Герцеговина, Західний берег і сектор Газа створили прецеденти формування трастових фондів з метою післявоєнної відбудови. Після 1985 р. 20 з 34 країн, в яких мали місце збройні конфлікти, отримали міжнародну допомогу на цілі постконфліктної реконструкції саме за рахунок трастових і грантових фондів на цілі розвитку ***.

Порівнюючи рушійні сили, цільову спрямованість і механізми імплементації “плану Маршалла” для повоєнної Європи та пакету зовнішньої фінансової допомоги для України у 2014 р., слід вказати на їх спільні і відмінні риси. Спільні риси:

1) мотиви надання допомоги Західній Європі та Україні можна охарактеризувати як економічні (відновлення економік країн-партнерів), геополітичні (стримування тиску чи впливу СРСР (Росії)), гуманітарні (полегшення страждань і створення прийнятних умов для життя людей);

2) зовнішня допомога призначалася для подолання дефіциту вільно конвертованої валюти у країнах-реципієнтах, що обмежувало імпорт виробничих товарів, необхідних для відновлення і модернізації економіки (в Україні її дефіцит проявляється через надмірно занижений курс гривні);

3) сума зовнішньої допомоги розраховується як сума дефіциту зовнішнього фінансування — різниця між надходженнями за основними статтями платіжного балансу і прогнозованими виплатами;

4) важливість зовнішньої допомоги для відновлення фінансової стабільності і становлення дієвих ринкових інститутів як в Україні, так і в повоєнній Європі.

* European Recovery and American Aid / A Report by the President’s Committee on Foreign Aid. — Washington, 1947. — November. — P. 23.

** World Bank Operations Evaluation Department / The World Bank’s Experience with Post-Conflict Reconstruction. — Washington : The World Bank. D.C., 1998. — 112 p.

*** Там же.

Назвемо відмінності в ситуації та параметрах пакету зовнішньої допомоги повоєнній Європі та нинішній Україні:

1. Основне призначення "плану Маршалла" — подолання дефіциту матеріальних ресурсів для відновлення виробничого процесу і забезпечення життєдіяльності Західної Європи, тому базові показники Програми відновлення європейської економіки виражалися в натуральних величинах (необхідні кількості сировини, обладнання, продовольства), які надалі перераховувалися в долари. Мета надання зовнішньої допомоги Україні — стабілізація економіки, відновлення зруйнованої інфраструктури, модернізація і реструктуризація виробництва. В умовах глобального ринку дефіциту матеріальних ресурсів не існує, а неспроможність їх придбання може компенсувати фінансова допомога.

2. Економічні мотиви надання американської допомоги Європі були більш вагомими, ніж Україні. Україна не є критично важливим ринком збуту для товарів з ЄС, на відміну від західноєвропейського ринку для США у післявоєнний період. Частка України як країни-імпортера в експорті 28 країн ЄС у 2013 р. становила 1,8%.

3. Домінуюча форма надання допомоги Західній Європі — гранти, а домінуюча форма підтримки України західною спільнотою — кредити. "План Маршалла" передбачав надання безповоротної допомоги європейським країнам на суму 11,8 млрд. дол. у цінах 1951 р., або 118 млрд. дол. у цінах 2013 р. У 1948–1951 рр. у формі грантів було надано 91% американської допомоги, а у формі кредитів — 9%.

Пакет фінансової допомоги ЄС для України на 2014–2020 рр. включає тільки 1,57 млрд. євро (на 7 років) безповоротної допомоги, або 14% загального фінансування ЄС. Навіть так звана "макрофінансова допомога" для бюджету України надається як позика (табл.). Назвемо основні складові безповоротної допомоги ЄС для України: допомога на виконання щорічного плану дій — 980 млн. євро на 7 років, Інвестиційний фонд політики сусідства — 250 млн. євро і "Зонтикова програма" — 300 млн. євро на період до 2020 р.

**Підтримка ЄС України, індикативний пакет допомоги на 2014–2020 рр.
(станом на березень 2014 р.) ***

Джерело	(млн. євро) Обсяг
1. Європейська комісія (2014–2020 рр.)	
1.1. Сукупна допомога на розвиток (гранти).....	1565
Двостороння адресна допомога:	
– щорічна програма дій (AAP) на 2014 р.	140–200
– щорічні програми дій у середньому на 2015–2020 рр.	780
– "Зонтикова програма" ("більше за більше") на 2015–2020 рр.	240–300
Інвестиційний фонд політики сусідства.....	200–250
Інструмент підтримки стабільності і миру (IcSP).....	20
CFSP.....	15
1.2. Макрофінансова допомога (позики).....	1610
2. Європейські фінансові інститути (кредити на фінансування інвестиційних проектів)	
2.1. ЄІБ.....	до 3000
2.2. ЄБРР.....	5000
Разом.....	11175

* Складено за даними Європейської Комісії.

Причинами переважання кредитної форми фінансування над грантовою, на наш погляд, є занадто оптимістичні оцінки боргової стійкості України та переважання комерційних інтересів донорів над гуманітарними і політичними мотивами.

Політика Адміністрації США у відношенні до Західної Європи у повоєнний період різко контрастує з такою поведінкою. Так, у 1947 р. фахівці Президентського комітету зовнішньої допомоги писали: "Ми як реалісти повинні прийняти той факт, що багато європейських країн вже мають великий тягар накопичених зобов'язань і з високою імовірністю не зможуть погашати нові доларові борги, які утворяться внаслідок постачання їм про-

довольства, палива і добрив Сполученими Штатами. Крім того, допомога уряду США на кредитній основі перешкоджатиме нормальній роботі Міжнародного банку. Тому, на думку комітету, асигнування на цілі, не пов'язані з інвестиціями у виробничу сферу, повинні надаватись у формі грантів” *.

Ураховуючи темпи падіння інвестиційної діяльності в Україні, обсяги “втечі” капіталу, рівень спрацювання основних фондів у промисловості та масштаби руйнувань у Східній Україні, першочерговим завданням відновлення економіки країни є поживлення інвестиційної діяльності і модернізація виробничої бази. З огляду на це, вивчення інвестиційних механізмів “плану Маршалла” має надзвичайно важливе значення для країни.

Імпорт машин і обладнання, за “планом Маршалла”, з метою відбудови і модернізації підприємств становив 16% загального імпорту в 1948–1949 рр. і 34% – у 1950 р. Інвестиційна програма, розроблена європейцями у Парижі, передбачала спрямування зовнішньої допомоги на закупівлю: а) обладнання для сталеливарних підприємств; б) машин і обладнання для вугільних шахт; в) нафтопереробних підприємств; г) основних фондів для електростанцій; д) машин для сільського господарства; е) транспортних засобів і рухомого складу для залізниць.

За “планом Маршалла”, фінансувалося 143 програми постачання промислового обладнання (у Франції – на заводи “Sollac”, “Usinor”, нафтопереробні підприємства, ГЕС і термальні електростанції). Крім того, надходження в національних валютах до “зустрічних фондів” від продажу імпортованих сировини, продовольства, палива та обладнання використовувалися на здійснення державних інвестицій і програми розвитку промисловості. Зокрема, у Франції реалізувався “план Моннета” і було створено Модернізаційний фонд.

Механізація і відновлення виробничих потужностей визнавались єдино можливим способом збільшення виробництва й експорту, проте форсовані та надмірно високі темпи інвестиційної діяльності у період дії “плану Маршалла” американцями не віталися з огляду на обмеженість зовнішньої допомоги і необхідність відновлення життєвого рівня населення повоєнної Європи.

За “планом Маршалла”, інвестиції мали чітко виражену галузеву спрямованість:

1. Машини і устаткування для залізорудної і сталеплавильної промисловості. Програма відновлення європейської економіки ставила за мету модернізацію та експансію європейської залізорудної і сталеплавильної галузей за межами Західної Німеччини. Для цього планувалося імпортувати машин і обладнання для даних галузей на суму 400 млн. дол. протягом чотирьох років. Надалі вони мали перейти на режим самозабезпечення.

2. Інвестиції у вугільну промисловість. Для відбудови і нарощування вуглевидобутку європейські країни могли на 97% задовольнити свої потреби у відповідних машинах і обладнанні. Із США планувалося імпортувати спеціальне обладнання, яке не мало європейських аналогів, на суму 220 млн. дол.

3. Устаткування для виробництва та постачання сировини нафти і нафтопродуктів. Нафтові компанії на 1948–1951 рр. задекларували потреби у додатковому обладнанні на суму 1,9 млрд. дол., з яких 1,3 млрд. могли покриватися за рахунок внутрішнього виробництва. Обладнання вартістю 600 млн. дол. повинно було імпортуватися із США.

4. Інвестиції в сільське господарство. З метою масової механізації фермерських господарств європейські країни планували збільшити виробництво тракторів малої і середньої потужності в 10 разів порівняно з довоєнним періодом та імпортувати із США тракторів і сільськогосподарського обладнання на 1 млрд. дол.

Постачання всіх видів обладнання (крім сільськогосподарського і вугільного) до європейських країн фінансувалося за рахунок позик Міжнародного банку, який контролював ефективність і окупність інвестиційних проектів.

Прогресивним структурним зрушенням у післявоєнній відбудові європейської економіки сприяла також технічна і консультативна допомога промисловцям з боку США. За ініціативою Президента Європейської програми П. Хоффмана формувалися *Ради з*

* European Recovery and American Aid / A Report by the President's Committee on Foreign Aid. – Washington, 1947. – November. – P. 8.

питань продуктивності, до складу яких входили керівники, спеціалісти, менеджери європейських підприємств. Вони відвідували сталеплавильні, машинобудівні, шинні заводи у США з метою запозичення передових технологій і методів виробництва і управління виробничими процесами. Функціонували також *місії з підвищення продуктивності* (productivity missions), які на 40% склалися з інженерів і керівників цехів, на 20% — з "білих комірців", на 40% — з робітників. Їх учасники відвідували великі підприємства США і зосереджувалися на виробничих і технічних аспектах.

Досить повчальним виглядає досвід моторизації сільського господарства та впровадження передових технологій за "планом Маршалла" в Туреччині у 1948–1951 рр. Слід вказати, що 44,5% (82 млн. дол.) американської допомоги Туреччині було зарезервовано для Міністерства сільського господарства.

Метою надання американської допомоги Туреччині було визначено прискорення розвитку і механізація АПК при консервації низького рівня розвитку промисловості. Програмою ставилися такі завдання: а) масова механізація сільського господарства і запозичення фермерами прогресивних технологій виробництва; б) збільшення площі сільгоспугідь і кількості фермерських господарств; 17% допомоги агросектору Туреччини було використано на закупівлю тракторів, 14% — сільгосподарських інструментів (імпортовано 9079 тракторних плугів, 1439 зернових сівалок, 2732 сівалок бавовни, 2516 необоротних плугів) [2]. Також імпортувалися вантажні автомобілі, насоси, інструменти для ремонту техніки та пестициди.

Організація системи розподілу імпортованих машин та інструментів у Туреччині мала такий вигляд:

- імпортовані трактори і сільськогосподарські інструменти передавалися до Провінційних комітетів з розподілу;
- фермери подавали заявки у ці комітети на придбання сільськогосподарської техніки у будь-якій кількості;
- фермери оплачували техніку готівкою або оформляли кредит (через Аграрний банк Туреччини або фірму-імпортера);
- при купівлі техніки в кредит 25% її вартості сплачувалося відразу, а 75% — погашалося протягом чотирьох років; процентна ставка за користування кредитом становила 2,5% річних.

У рамках "плану Маршалла" для сільського господарства Туреччини також реалізувалися програми запозичення передового досвіду американських спеціалістів:

- 28 інженерів, 5 ветеринарів і 2 професори з Туреччини підвищували кваліфікацію в університетах США;
- у 12 регіонах Туреччини було організовано навчальні курси з питань експлуатації та ремонту сільськогосподарської техніки (навчання пройшли 1200 спеціалістів);
- велика кількість спеціалістів з вирощування бавовни, лісового господарства і гібридних зернових відвідали США, а спеціалісти і професори із США читали в Туреччині лекції з питань технологій сільгоспвиробництва.

У цілому можна стверджувати, що реалізація "плану Маршалла" у сільському господарстві Туреччини була успішною. Так, відбулася масова моторизація фермерських господарств, кількість тракторів збільшилася за 1948–1950 рр. у 2,5 раза (до 5781 одиниці). Було досягнуто підвищення продуктивності праці у сільському господарстві і зростання виробництва у середньому на 13,2% за рік у 1948–1953 рр. Приріст збирання пшениці в цей період становив 64%, а ячменю — 67%.

На основі уроків реалізації "плану Маршалла" у повоєнній Європі та розуміння сучасних викликів, які стоять перед економікою України, назовемо ключові принципи формування і використання зовнішньої фінансової допомоги для України:

1. Обґрунтування потреб України в іноземному фінансуванні з урахуванням зовнішніх ефектів для кредиторів і донорів нашої країни. Фінансування дуже важливих для України заходів і проектів залежить як від бажання кредиторів і донорів виділити необхідні обсяги ресурсів, так і від уміння України обґрунтувати необхідність відповідних заходів і участі в

них зовнішніх донорів. При цьому акцент треба робити на тому, що ігнорування важливих для України заходів матиме негативні зовнішні ефекти для ЄС і світу в цілому: наявність осередку економічної нестабільності і військового протистояння в Європі, неконтрольовані потоки мігрантів з України до ЄС, можливість екологічних і техногенних катастроф, порушення транзиту російських енергоносіїв до ЄС тощо. У даному контексті важливо показати, що ті заходи і проекти, які фінансують донори, принесуть користь не тільки Україні, але й світовому співтовариству. Особливо добре такі аргументи спрацюють у сферах енергетики, охорони навколишнього середовища, міграції та регіональної безпеки.

2. При мобілізації ресурсів до державного сектору перевагу слід віддавати програмам допомоги у формі грантів, а не кредитів; важливо переконати міжнародних донорів у доцільності створення трастового чи грантового фонду розвитку для України. Після 1985 р. 20 з 34 країн, в яких мали місце збройні конфлікти, отримували міжнародну допомогу за рахунок трастових або грантових фондів розвитку, внески до яких міжнародні установи і донори здійснювали на безповоротній основі.

Слід також ураховувати, що:

а) Україна об'єктивно неспроможна обслуговувати рівень боргового навантаження, який зріс (у вересні 2014 р. він вже перевищив 60% ВВП, а на кінець 2015 р., ймовірно, сягне 95% ВВП);

б) реструктуризація державного боргу у випадку неплатоспроможності ізолює Україну від міжнародного ринку капіталів і унеможливить повноцінну асоціацію з ЄС.

За більшістю показників боргової стійкості рівень боргових ризиків в Україні оцінювався як дуже високий ще на початку 2014 р. Після 65-процентної девальвації гривні пропорційно збільшився і тягар обслуговування зовнішнього державного боргу і валютних ОВДП. За результатами численних емпіричних досліджень, для країн з низьким і середнім рівнями доходів економічно прийнятний рівень державного боргу не перевищує 40% ВВП, а рівень у 60% ВВП вважається критичним. Фахівці МВФ показали, що 55% дефолтів у групі країн з ринками, що формуються, відбувались у країнах з державним боргом до 60% ВВП (середній рівень державного боргу напередодні дефолту становив 50% ВВП) [3].

Нагадаємо, що, за “планом Маршалла”, в 1948–1951 рр. європейським країнам у формі грантів було надано 91% американської допомоги (це 118 млрд. дол. у цінах 2013 р.). Водночас у рамках пакету фінансової допомоги ЄС Україні частка грантів має становити лише 14% – це 1,57 млрд. євро на 7 років, або менш як 2 млрд. дол. У цьому контексті дуже бажаним джерелом фінансування для України є невідшкодована (грантова) допомога ЄС на впровадження щорічного плану дій у розмірі 140–200 млн. євро на рік. Але для отримання такої допомоги слід ретельно готувати всі рішення і заходи, необхідні для отримання секторальної бюджетної підтримки і технічної допомоги ЄС. Слід звернути увагу і на можливість отримання на безповоротній основі ще 240–300 млн. євро до 2020 р. за так званою “Зонтиковою програмою”, яка передбачає проведення реформ у сфері політичних прав і свобод громадян, зміцнення демократії. Але головні зусилля Уряду мають спрямовуватися на максимально широке залучення кредиторів і донорів до фінансування програми відбудови, стабілізації та модернізації української економіки, а також на переконання донорів у доцільності створення трастового чи грантового фонду розвитку для України.

3. При залученні позичкового фінансування від міжнародних фінансових організацій переважним є кредитування самоокупних інвестиційних проектів. Доцільність такої пропозиції пояснюється тим, що самоокупні інвестиційні проекти з часом генеруватимуть доходи для погашення накопичених боргів, що не погіршуватиме боргову спроможність країни. Слід зазначити, що саме такі зрушення відбуваються в даний час у кредитній політиці МБРР. Сьогодні МБРР фінансує такі перспективні та економічно доцільні проекти: проект реабілітації гідроелектростанцій, проект розвитку міської інфраструктури, проект з передання електроенергії, проект підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання.

4. При підготовці програм і проектів, які фінансуються донорами, необхідна адекватна оцінка потреб України у фінансових ресурсах. У даній сфері істотну допомогу Уряду України можуть надати Світовий банк і ООН, які мають значний відповідний досвід у відношенні до урядів постконфліктних країн.

5. Заснування місій з підвищення продуктивності для ключових галузей економіки і провідних підприємств України за зразком функціонування таких місій у рамках "плану Маршалла" у післявоєнний період. Метою таких місій є надання технічної та консультативної допомоги підприємцям і промисловцям України для запозичення передового досвіду європейських та американських компаній щодо технологій виробництва та організації виробництва/збуту продукції.

6. У рамках програми зовнішньої допомоги для започаткування програми пільгового кредитування придбання і оновлення основних фондів для середніх і великих підприємств України. Участь іноземних установ у пільговому кредитуванні може мати форму поповнення статутного фонду Державного банку розвитку України та активного залучення МФО і західних банків — ЄІБ, ЄБРР, МБРР, МФК, KfW (Кредитної установи для відбудови) — до безпосереднього кредитування українських підприємств.

Основними завданнями програми пільгового кредитування підприємств за підтримки донорів мають стати:

- а) підвищення конкурентоспроможності та ефективності виробництва, збереження робочих місць після закриття російського ринку збуту;
- б) енергозбереження і зменшення імпорту енергоносіїв;
- в) нарощування експортного потенціалу України і відновлення рівноваги платіжного балансу.

Така програма повинна мати масовий характер і бути доступною для всіх потенціально конкурентоспроможних суб'єктів господарювання. Підприємства повинні мати можливість отримати кредити строком на 4–10 років під низькі процентні ставки. Цільовою групою можуть бути підприємства-експортери ГМК, машинобудування, хімічної промисловості, сільського господарства, ПЕК і житлово-комунального господарства.

Список використаної літератури

1. Murray P. Marshall Plan Technical Assistance, the Industrial Development Authority and Irish Private Sector Manufacturing Industry, 1949-52 / Department of Sociology. — Ireland : National Institute for Regional and Spatial Analysis National University of Ireland, Maynooth, 2008. — 53 p.
2. Ozer M. The Effects of the Marshall Plan Aids to the Development of the Agricultural Sector in Turkey, the 1948-1953 Period // International Journal of Economics & Financial Issues (IJEFI). — 2014. — Vol. 4. — Issue 2. — P. 427.
3. Public Debt in Emerging Markets: Is It Too High? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2003/02/pdf/chapter3.pdf>.

References

1. Murray P. Marshall Plan Technical Assistance, the Industrial Development Authority and Irish Private Sector Manufacturing Industry, 1949-52. Maynooth, National Institute for Regional and Spatial Analysis, National University of Ireland, 2008.
2. Ozer M. The Effects of the Marshall Plan Aids to the Development of the Agricultural Sector in Turkey, the 1948-1953 Period. *Int. J. of Economics & Financial Issues (IJEFI)*, 2014, Vol. 4, Issue 2, p. 427.
3. Public debt in emerging markets: Is it too high?, available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2003/02/pdf/chapter3.pdf>.